

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖДЕРЖАВНОГО УСИНОВЛЕННЯ

Гожій І.О.

Старший викладач кафедри публічного права

Національного технічного університету України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

У статті розглянуті деякі питання регулювання відносин міждержавного усиновлення колізійними нормами внутрішнього законодавства країн різних правових систем. Зроблені пропозиції щодо вдосконалення законодавчого визначення процедури міждержавного усиновлення в Україні.

В статье рассмотрены некоторые вопросы регулирования отношений межгосударственного усыновления с помощью коллизионных норм внутреннего законодательства государств различных правовых систем. Внесены предложения по усовершенствованию процедуры межгосударственного усыновления в Украине.

This article examines some of the issues of regulation of intercountry adoption by using kolizionnyh domestic law of the States of the various legal systems. Proposals on improvement of procedures for intercountry adoption in Ukraine.

Ключові слова: усиновлення, іноземний елемент, вибір компетентного правопорядку, особистий закон.

Інститут усиновлення має давні традиції, він відомий практично всім правовим системам. В системі правових форм влаштування дітей, які залишилися без батьківської турботи, усиновлення займає пріоритетне місце. Усиновлення є оформлена спеціальним юридичним актом передача на виховання в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки [2,ст.24]. Цей інститут стає ще більш важливим у випадку міждержавного усиновлення. Відповідно до законодавства України [2,ст.24], усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України. За даними Міністерства закордонних справ, на сьогодні в Україні на обліку в Департаменті сім'ї та дітей Міністерства соціальної політики України перебуває 306 іноземних кандидатів в усиновлювачі. Темпи міждержавного усиновлення стрімко падають [6]. Така тенденція пояснюється, по-перше, зростаючою кількістю українців, які, попри складну соціально - економічну ситуацію, бажають реалізувати свій батьківський потенціал, прийнявши у сім'ю дитину - сироту, по - друге, на нашу думку, складною процедурою міждержавного усиновлення, визначеною законодавством України. Процедура усиновлення в Україні, в тому числі міждержавного, регламентується Сімейним кодексом України [1], Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України (далі - Порядком) [4], Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2011 р. № 973, яким затверджено Перелік захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей [5]. Крім того, обов'язково мають бути дотримані вимоги статті 69 Закону України "Про міжнародне приватне право" [3], яка визначає компетентний правопорядок, що застосовується для врегулювання відносин міждержавного усиновлення.

Аналіз останніх досліджень. Окремі питання міждержавного усиновлення досліджувалися у працях Грабовської О.О., Заборовського В.В.[13] , Погорецької Н.В.[14]. Проте питання регулювання відносин міждержавного усиновлення колізійними нормами внутрішнього законодавства, на наш погляд, є недостатньо дослідженими.

Мета статті. Автор ставить на меті проаналізувати окремі аспекти правового регулювання відносин міждержавного усиновлення за допомогою колізійних норм в зарубіжних країнах та в Україні

Виклад основного матеріалу. Відносини міждержавного (міжнародного) усиновлення - це приватно - правові відносини, ускладнені іноземним елементом. Вони мають юридичний зв'язок з правопорядками декількох країн, оскільки зачіпають інтереси осіб, які можуть бути громадянами різних держав, або проживати на території різних країн. Виникає питання вибору права, яке має бути застосоване для врегулювання зазначених відносин.

Аналіз законодавства зарубіжних країн дає можливість визначити певні тенденції правового регулювання у сфері міждержавного усиновлення. Зокрема, відповідно до Федерального закону Австрії "Про міжнародне приватне право" від 15 червня 1978 року [7,§ 26] підстави усиновлення та припинення усиновлення визначаються особистим законом кожного з подружжя. Разом з тим, зазначена норма має застереження, відповідно до якого у випадку, коли особистий закон дитини, що усиновлюється, потребує її згоди на усиновлення або згоди

третіх осіб, з якими дитина юридично знаходиться у сімейному зв'язку, то відповідним чином цей закон має бути врахований. У Швейцарії усиновлення, яке здійснюється в цій країні, підпорядковується швейцарському праву. Водночас, якщо при розгляді справи з'ясовується, що у країні громадянства або місця проживання усиновлювача може бути відмовлено в усиновленні і цим може бути заподіяна шкода інтересам дитини, то мають бути враховані умови усиновлення, передбачені законодавством відповідної країни [8, ст.ст. 75-77].

Натомість, в таких країнах, як Великобританія, Білорусь при визначенні компетентного правопорядку для врегулювання процедури міждержавного усиновлення законодавство віддає перевагу особистому закону дитини, яка усиновлюється. Зокрема, стаття 233 Кодексу Республіки Білорусь про шлюб і сім'ю визначає, що усиновлення на території Республіки Білорусь постійно проживаючими на території іноземної держави громадянами Республіки Білорусь, іноземними громадянами або особами без громадянства дитини, яка має білоруське громадянство або дитини, яка є громадянином іноземної держави, визначається законодавством Республіки Білорусь [9], тобто використовується одностороння колізійна прив'язка до права країни громадянства або права країни перебування дитини - сироти. Принагідно зазначимо, що міждержавне усиновлення в Білорусі може бути дозволено за умови узгодження цієї процедури між Міністерством освіти Республіки Білорусь та компетентними державними органами іноземної держави. У Великобританії закон "Про усиновлення та дітей", прийнятий у 2002 році, сприяє подальшому розвитку міждержавного усиновлення. Закон визначає, що при усиновленні суд або агентство з усиновлення має враховувати добробут дитини протягом всього її життя, належним чином мають бути враховані релігійні переконання, расове походження, культурна та мовна приналежність дитини. Разом з тим, закон розширив категорію осіб, які можуть бути усиновлювачами, зокрема, це можуть бути одностатеві пари, а також фактичне подружжя, яке перебуває у тривалих сімейних відносинах [12].

У багатьох країнах відносини міждержавного усиновлення регулюються особистим законом усиновлювача з органічним застосуванням особистого закону дитини, яка усиновлюється. Зокрема, у Російській Федерації, відповідно до статті 165 Сімейного кодексу, усиновлення та його скасування на території Російської Федерації іноземними громадянами та особами без громадянства дитини - громадянина Російської Федерації здійснюється відповідно до права держави громадянства усиновлювача або права держави, в якій усиновлювач має постійне місце проживання, якщо усиновлювач є особою без громадянства [10]. При цьому, особистим законом дитини, тобто Сімейним кодексом РФ, визначається процедура усиновлення, а також вимоги до особи, яка хоче бути усиновлювачами тощо. Дотримання вимог Сімейного кодексу при вирішенні зазначених питань є обов'язковою умовою міждержавного усиновлення на території Російської Федерації: якщо законодавство держави, громадянами якої є усиновлювачі або у якому вони постійно проживають, встановлює умови усиновлення менш суворі, зокрема, щодо можливості усиновлення дитини особами однієї статі, то застосування російського законодавства обов'язкове і, відповідно до вимог статті 127 Сімейного кодексу РФ [10], особам, які звернулися за усиновленням, буде відмовлено. Принагідно слід зазначити, що у 2012 році в Російській Федерації був прийнятий закон "О мерах воздействия на лиц, причастных к нарушениям основополагающих прав и свобод человека, прав и свобод граждан Российской Федерации", стаття 4 якого забороняє передачу дітей, які мають громадянство Російської Федерації, на усиновлення громадянам Сполучених Штатів, крім того, зазначена стаття визначає, що дія угоди між Російською Федерацією та Сполученими Штатами у сфері усиновлення, підписана у Вашингтоні 13 липня 2011 року, припиняється [11]. Таке рішення було прийняте владою після загибелі у США декількох російських дітей, усиновлених громадянами Сполучених Штатів.

В Україні регулювання відносин міждержавного усиновлення має особливість. Відповідно до ст.69 Закону України "Про міжнародне приватне право", усиновлення та його скасування регулюються особистим законом дитини та особистим законом усиновлювача [3], іншими словами, застосовується кумуляція - одночасне використання права держав, з якими зазначені відносини мають юридичний зв'язок. Здатність особи бути усиновлювачем визначається її особистим законом [3,ст.69], тобто законодавством держави, громадянином якої є усиновлювач або законодавством держави, на території якої усиновлювач має постійне або переважне місце проживання. У випадку усиновлення іноземним громадянином дитини - громадянина України, вимоги, яким має відповідати особа, що хоче усиновити дитину, водночас, визначаються і особистим законом дитини, тобто, законодавством України. Так, відповідно до ст.211 Сімейного кодексу України, усиновлювачем дитини може бути дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року і старша за дитину, яку бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. Усиновлювачем може бути виключно подружжя, проте, одностатеві пари не можуть усиновити дитину. Не можуть бути усиновлювачами особи, обмежені у дієздатності або визнані

недієздатними, особи, позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені, особи, які перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері тощо. Необхідно зазначити, що за умов одночасного застосування правопорядків декількох держав не виключені ситуації, коли в Україні дитина усиновлюється громадянином іноземної держави, законодавство якої встановлює більш широкий перелік обставин, що перешкоджають усиновленню. Зокрема, в Іспанії усиновлювачем може бути особа не молодша двадцяти п'яти років, у Великобританії різниця у віці між усиновлювачем та усиновлюваним має бути двадцять один рік, у Нідерландах усиновлювачами може бути подружжя, яке перебуває у сімейних відносинах не менш п'яти років тощо. У таких випадках усиновлення дитини не може бути дозволено, навіть якщо відсутні обставини, що перешкоджають усиновленню, визначені Сімейним кодексом України. Доцільно додати, що процедура усиновлення іноземцем дитини - громадянина України також визначається особистим законом дитини. В Україні з 2008 року діє Порядок [4], який чітко регламентує всі етапи складної процедури усиновлення, починаючи з подання потенційними усиновлювачами пакету необхідних документів і закінчуючи здійсненням нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей.

Виходячи із вищенаведеного, уявляється, що процедура міждержавного усиновлення в Україні складна і досить громіздка, насамперед, це пояснюється необхідністю одночасного використання правових приписів країн, з якими суб'єкти правовідносин мають юридичний зв'язок. Вважаємо доцільним ч.1 ст.69 Закону України "Про міжнародне приватне право" викласти у новій редакції, зазначивши, що усиновлення та його скасування регулюється особистим законом усиновлювача; при усиновленні на території України іноземними громадянами дитини - громадянина України, повинні також бути дотримані вимоги статей 208, 211-212, 216, 218 Сімейного кодексу України. Таке визначення, на нашу думку, "забезпечить в подальшому стабільність усиновлення в іноземній державі, оскільки зазвичай усиновлювач - іноземець увозить дитину в свою країну"[15, с.509].

Література:

1. Сімейний кодекс України [Текст]: від 10.01.2002 р. № 2947 - III// Відомості Верховної Ради України. - 2002.- № 21-22, с.135.
2. Про охорону дитинства [Текст]: закон України від 26.04.2001 р. № 2402 - III// Відомості Верховної Ради України. - 2001, - № 30, с.142.
3. Про міжнародне приватне право [Текст]: закон України від 23.06.2005 р. №2709 - IV// Відомості Верховної Ради України. - 2005. - №32, с.422.
4. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 08.10. 2008 р. №905. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>.
5. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років [Електронний ресурс]: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2011 р. № 973. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0352-12>.
6. Міжнародне усиновлення в Україні [Електронний ресурс]: інформація Міністерства закордонних справ України за станом на 12.02.2017 р. - Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/adoption>.
7. Про міжнародне приватне право [Електронний ресурс]: федеральний закон Австрії від 15.06.1978 р. - Режим доступу: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/040101>.
8. Про міжнародне приватне право [Електронний ресурс]: федеральний закон Швейцарії від 18.12.1987 р. - Режим доступу: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/042901>.
9. Кодекс Республіки Білорусь про шлюб і сім'ю [Електронний ресурс]: закон від 9 липня 1999 року № 278 - 3. - Режим доступу: <http://kodeksy.by/kodeks-o-brake-i-semie/statya-233>.
10. Сімейний кодекс Російської Федерації [Електронний ресурс]: федеральний закон. - Режим доступу: <http://stskrf.ru/165>.
11. О мерах воздействия на лиц, причастных к нарушениям основополагающих прав и свобод человека, прав и свобод граждан Российской Федерации [Електронний ресурс]: закон від 28.12.2012 №272-ФЗ. - Режим доступу: <https://rg.ru/2012/12/29/zakon-dok.html>.
12. Усыновление в Великобритании: особенности правового регулирования [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://arbir.ru/miscellany/U18S849E55442>

13. Заборовський В.В. Міжнародне усиновлення: проблемні аспекти [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/lib/4670>.
14. Погорецька Н.В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання [Електронний ресурс]: - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/FP/2011-3/11pnuvpp.pdf.
15. Богуславський М.М. Международное частное право: учебник/ М.М. Богуславский. - 6-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма, 2011.